

ІСТОРИЧНА ГЕОГРАФІЯ

УДК: 911.551.4

З ІСТОРІЇ СТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО ВІДДІЛУ ГЕОГРАФІЧНОГО ТОВАРИСТВА УКРАЇНИ

Йосип Свинко, Петро Дем'янчук, Любомир Царик

*Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка
geoeso@ukr.net*

Проаналізовано передумови створення Тернопільського відділу Українського географічного товариства та його функціонування з 1971 року по даний час. Зосереджено увагу на найважливіших етапах розбудови товариства і участі в ньому викладачів Кременецького учительського інституту, а згодом і Тернопільського педагогічного інституту та створеного у 1990 році географічного факультету. Відстежено етапність розбудови Тернопільського відділу УГТ і роль його керівництва.

Ключові слова: географічне товариство, ТДПУ, ТНПУ, Тернопіль, Кременець.

1. Передумови виникнення та розвитку Тернопільського відділу Географічного Товариства України до відкриття географічного факультету в 1990 р.

Витоки геолого-географічних досліджень та природничо-географічної освіти в Тернопільській області сягають початку ХІХ ст. Вони пов'язані з іменами визначних вчених-природодослідників знаменитої Вищої Волинської (Кременецької) гімназії, заснованої в 1805 р. на базі колишніх братської школи (1620), Кременецько-Богоявленської колегії (1673) та Єзуїтського колегіуму (друга половина ХVІІІ ст.) [6] і Кременецького ліцею (з 1819 по 1832 рр.).

У Кременці працювали такі визначні вчені-природодослідники ХІХ ст. як: В. Бессер, А. Андржейовський, Е. Ейхвальд, І. Яковицький, О. Чекановський, а дещо пізніше – М. Пржевальський, В. Ласкарев та їх послідовники у другій половині ХХ ст. – Б. Заверуха, Л. Кузьмович, У. Маркова, Й. Свинко, В. Талпош, К. Татаринів, В. Шиманська та інші. Завдяки їх науковим працям Кременець став відомим далеко за межами України.

В. Бессер, відомий насамперед як ботанік, в перших своїх працях торкається питань геології. Зокрема в «Zapisy w przednietach Historyi Naturalnej o Wołyniu, Podolu, Ukrainie i niekt. bliższychokolicach» зазначає, що на Волині немає ані справжніх гір, ані обширних рівнин, вся вона покрита ланцюгами горбів, що тягнуться в різних напрямках. В околицях Кременця ланцюг таких горбів обмежує північно-східну підвищену частину від північно-західної низинної області і називається Кременецькими горами. Вчений уважав, що вони ймовірно склали береги островів чи плато, які омивались морем, що було в низині, внаслідок цього вода, що стікала, дуже порізала ці горби. Поділля В. Бессер описує як рівнину порізану глибокими долинами. Крім цього зазначає, що ґрунти Волині переважно глинисті чи піщані, а в околицях Кременця в них часто трапляються уламки кременя.

В. Бессер був учителем ще одного відомого природодослідника, викладача Кременецького ліцею – А. Андржейовського, який народився в с. Варковичі Волинської губернії. Середню освіту здобув у Волинській гімназії, а вищу у Віленському університеті. З 1815 р. він починає працювати з В. Бессером. А. Андржейовський вивчає геологічну будову південно-західних районів Російської імперії, досліджує викопні форми рослин і тварин. Крім цього, описуючи Волинь, він виділяє західну частину – осадових порід і східну – область гранітів. Перші його праці були надруковані у виданнях Московського товариства природодослідників, де відразу привернули до себе увагу, а в 1832 р. їх автор був обраний дійсним членом цього товариства. Згодом, основні зусилля А. Андржейовський спрямував на ботаніку і зоологію, тому відомий нині в першу чергу як біолог.

Особливо багато наукових праць з геології цього краю з'явилися в період з 1828 по 1832 роки. В цей час друкувалися по декілька великих робіт в рік. У першу чергу це роботи І. Яковицького, в яких він детально описує геологічні особливості Кременця, Почаєва, Залісців, Вишнівця, Жуківців.

З 1829 р. після поїздки по Волині і Поділля з'являються роботи Е. Ейхвальда – професора Віленського університету. В своїх працях він вперше виділив третинні відклади, а також описав наявні в них скам'янілості. За багатством фауни він прирівнює відклади Волино-Поділля до шарів Лондона та Парижа. На даній території він виділяє такі третинні відклади: гончарна глина, зернистий морський вапняк, що перешаровується з піском, які містять лігніт, пісковики, піщанисті та серпулові

вапняки. Його описи відрізняються великою детальністю. Довгий час це були єдині відомості про геологію цього регіону. До палеонтологічного матеріалу, що був тут зібраний, Е. Ейхвальд неодноразово повертався. Зокрема, в «Специальной зоологии» (1929) і «Палентологии России» (1860-1868), з 396 описаних видів безхребетних – 322 було знайдено на Волино-Поділлі. Завдяки роботам цього вченого відслонення на Волино-Поділлі стали одними з найвідоміших об'єктів для порівняння міоценової фауни інших країн. Варто зазначити, що більшу і кращу частину описаних скам'янілостей, Е. Ейхвальд взяв з Кременецького ліцею, яка була зібрана його попередниками. На жаль, сьогодні її доля невідома. Можливо її було перевезено у Київ, як і бібліотеку, гербарії, живі рослини, а можливо – розібрано та знищено. Цілком ймовірно, що ще до закриття ліцею (1828 р.) колекцію скам'янілостей, так само як і нумізматичну (вона налічувала 19 тисяч екземплярів), перевезли до Віленського університету, а згодом у 1834 р. – до Києва.

В кінці XIX на початку XX ст. найбільший внесок у вивчення геологічної будови Волині та Поділля зробив професор Одеського університету В. Д. Ласкарев. Ряд його висновків, обґрунтованих великим фактичним матеріалом, зберегли свою цінність до нашого часу. В його працях описано багато геологічних відслонень на околицях Кременця, Вишнівця, Старого Почаєва та ін.

Отже, значення колишнього Кременецького ліцею та Віленського університету полягає в тому, що їх викладачі започаткували вивчення геологічної будови Волині та Поділля, зібрали велику кількість викопної фауни, провели перші описи гірських порід та здійснили стратиграфічне розчленування третинних відкладів. Наступні покоління вчених та геологів-практиків доповнили і деталізували ці відомості, довівши їх до сучасного рівня [6].

Однак, цілеспрямовану підготовку вчителів біології та географії і розвиток географічної науки тут розпочато лише у 1940 р., коли постановою Ради Народних Комісарів УРСР від 4 березня 1940 р. № 316 на базі колишнього ліцею було відкрито Кременецький державний учительський інститут – перший вищий навчальний заклад на Тернопільщині. Відповідно, 5 березня 1940 р. Тернопільський облвиконком прийняв постанову про заснування вчительського інституту в м. Кременці і намітив конкретні заходи щодо їх реалізації [3, 6]. У ній зазначено, що для повного забезпечення роботи шкіл області в наступному році потрібно 2227 учителів, крім цього, надалі, потреба в кваліфікованих кадрах буде зростати з кожним роком.

Оскільки НКО УРСР не має можливості повністю забезпечити вимоги шкіл області кадрами, Тернопільський облвиконком постановляє:

1. Відкрити в м. Кременці дворічний учительський інститут із контингентом набору 900 чоловік. Набір студентів провести в березні та серпні 1940 року по 450 осіб.

2. Вважати за необхідне організувати при інституті такі факультети:

1) мовно-літературний (російський та український відділи);

2) фізико-математичний;

3) природничо-географічний;

4) історичний.

3. Передати інституту приміщення колишнього Кременецького педагогікуму та приміщення педагогічного ліцею з усім устаткуванням, крім власних та допоміжних кімнат, зайнятих школою № 1.

4. Закріпити за учительським інститутом гуртожиток колишнього педагогічного ліцею і зобов'язати голову Кременецької міської Ради тов. Кучеренко виділити додатково приміщення для студентського гуртожитку на 600 – 700 місць.

5. Закріпити за учительським інститутом їдальню педліцею з усім устаткуванням.

6. Для створення матеріальної бази закріпити за Кременецьким учительським інститутом все допоміжне господарство колишнього Кременецького педагогічного ліцею.

7. Просити НКО УРСР відрядити до м. Кременця інженера-будівельника в справі визначення контрольної суми та будівельних матеріалів для закінчення учбового корпусу учительського інституту, а також негайного фінансування будівництва і виділення централізованих фондів постачання будівельними матеріалами.

8. Зобов'язати завідуючого облторгвідділом тов. Бохана безперебійно і систематично постачати їдальню учительського інституту продуктами харчування з централізованих фондів.

9. Зобов'язати голову Кременецької міської Ради тов. Кучеренко забезпечити квартирами викладачів учительського інституту.

10. Просити НКО УРСР забезпечити учительський інститут кваліфікованими кадрами [1].

Становлення інституту відбулося надзвичайно швидко. До 1 квітня в інститут було направлено 16 викладачів, а до початку 1940 – 1941 н. р. число викладачів становило 33 чоловік. Директором

інституту було призначено Івана Григоровича Вакулу. До 15 квітня на чотири факультети інституту (мовно-літературний, історичний, фізико-математичний, природничо-географічного) було зараховано 170 студентів. Прибували викладачі, направлені НКО УРСР, готувалася матеріальна база. В інституті було створено 7 кафедр, обладнано кабінети, капітально відремонтовано приміщення колишнього ліцейного корпусу та завершено будівництво нового навчального корпусу [6].

Організаторами і першими викладачами природничо-географічного факультету були І. В. Цись – декан факультету, Б. М. Іванов – завідувач кафедри та викладач фізико-математичних дисциплін, Т. С. Ніколаєва – викладач економічної географії. Вони здійснили перший набір і розпочали заняття. У червні 1941 р. відбулася перша екзаменаційна сесія. До сесії було допущено 380 студентів інституту, 119 з них склали екзамени лише на «відмінно», в тому числі на природничо-географічному – 20 [6].

На жаль, інтенсивному розвитку інституту перешкодив віроломний напад фашистської Німеччини, почалася тривала і жорстока війна. Викладачі і студенти були мобілізовані до радянської армії. Багато з них загинуло на фронті. Серед них директор інституту І. Г. Вакула, перші декани мовно-літературного і природничо-географічного факультетів Й. В. Важинчий та І. В. Цись. У роки окупації приміщення інституту були напівзруйновані, бібліотека майже повністю розграбована.

Після звільнення м. Кременця в березні 1944 р. учительський інститут відновив свою роботу. Його директором став ветеран війни І. І. Краглик. Був оголошений конкурс на перший курс стаціонарного і заочного відділів на фізико-математичний, мовно-літературний, історичний, природничо-географічний факультети, проводилася реєстрація колишнього контингенту студентів. На перший курс приймалися громадяни віком від 17 до 40 років із освітою 9 – 10 класів середньої школи. Для заочників вік необмежений. Термін навчання в інституті 2 роки. Інститут готував учителів-предметників для 5 – 7 класів. Заяви у 1944 р. приймалися до 1 вересня, а іспити проводилися з 1-го жовтня. Відмінники приймалися без іспитів. Студенти забезпечувалися стипендією, гуртожитком, їдальнею. Із першого жовтня 1944 р. в учительському інституті приступили до занять 268 студентів. У липні наступного року відбувся перший випуск. Державні екзамени склали 40 студентів [6].

Деканом природничо-географічного факультету і викладачем фізико-географічних дисциплін був П. В. Серветник, економічну географію викладала Т. С. Ніколаєва, яка за викликом повернулася з м. Харкова (її чоловік загинув на війні). Ботаніку читав В. Я. Франківський, зоологію – С. Л. Самарський, згодом кандидат ботанічних наук, доцент Черкаського педінституту. Умови праці у перші повоєнні роки були надзвичайно важкі, потрібно було створити матеріальну базу, не вистачало підручників, зошитів, палива. У цих умовах інститут загалом і природничо-географічний факультет зокрема розширювалися, зміцнювалися, здійснюючи підготовку вчителів, необхідних для Тернопільської і сусідніх областей.

Незважаючи на труднощі воєнного і повоєнного часу, за короткий період 1944 – 1945 навчального року вже були досягнуті певні успіхи: в інституті виконано план набору студентів на два курси, відповідно 175 і 48 чоловік, створені більш-менш належні умови для навчання студентів (при інституті була бібліотека, баня, пральня, парк, стадіон, оранжерея); почалось обладнання лабораторій з фізики, хімії, зоології, ботаніки, кабінету геології та ін. Найважливішою й найскладнішою проблемою, як і для всіх вишів Західної України, було забезпечення інституту кваліфікованими професорсько-викладацькими кадрами. На кінець 1945 року в Кременецькому учительському інституті нараховувалось 20 викладачів, за штатом бракувало 15. У 1945 – 1946 навчальному році в інституті було 279 студентів і 28 штатних викладачів: 7 керівників кафедр, 7 старших викладачів, 14 викладачів [6].

Набір студентів зростав із кожним роком. У 1950 році на стаціонарі вже навчалось 532, а на заочному відділенні інституту – 1340 осіб. Упродовж 1944 – 1950 рр. у стінах Кременецького державного вчительського інституту підготовлено 1776 вчителів, в тому числі 927 на заочному відділенні, які працювали в основному в Тернопільській, Рівненській, Чернівецькій та Львівській областях [1, 6].

Отже, Кременецький учительський інститут у 1944 – 1945 рр. допоміг школам західних областей УРСР, зокрема Тернопільщини, у здійсненні загального семирічного навчання і тим самим вніс певний вклад у справу подальшого розвитку народної освіти на західноукраїнських землях. Потреби шкіл в учителях 5 – 7 класів в основному були забезпечені, проте педагогів із вищою освітою ще не вистачало. У зв'язку з цим 4 серпня 1950 р. Рада комісарів УРСР прийняла постанову про реорганізацію Кременецького та інших учительських інститутів у педагогічні. Ректором Кременецького педагогічного інституту призначено кандидата сільськогосподарських наук, доцента

Миколу Лаврентійовича Бригінця. Підготовку вчителів географії і біології було припинено (останній випуск їх на денному відділенні відбувся у 1951 році, а на заочному – в 1952). Новостворений на базі природничо-географічного факультету учительського інституту природничий факультет розпочав підготовку вчителів біології і хімії, а згодом – біології та основ сільськогосподарського виробництва. Ряд випускників колишнього природничо-географічного факультету продовжили навчатися на природничому факультеті, стали біологами, хіміками. Серед них колишні доценти Тернопільського державного педагогічного інституту А. Р. Дробозький, Л. Г. Кузьмович, доктор сільськогосподарських наук А. Гуменюк (м. Київ) та ін. Переважна більшість випускників природничо-географічного факультету і після закінчення природничого факультету поряд із біологією і хімією продовжували викладати в школі географію. Вони заклали фундамент географічної науки в школах Тернопільської і сусідніх областей [6].

На нашу думку, зміна назви факультету з природничо-географічного на природничий і припинення підготовки вчителів географії у Кременці були великою помилкою тодішнього керівництва освітою. Адже вчителів з вищою освітою з цієї спеціальності ще довго (до кінця 90-х років минулого століття) катастрофічно не вистачало як у Тернопільській, так і в сусідніх областях.

У 1972 р., коли ми вперше поставили питання перед Міністерством освіти УРСР про відкриття набору студентів на географію, бо за нашими даними, одержаних від обласних управлінь освіти виявилось, що в школах Закарпатської, Львівської, Івано-Франківської, Чернівецької областей лише 20 – 30 % учителів географії мали спеціальну вищу освіту. Географію викладали вчителі різних спеціальностей (історики, біологи, математики, навіть вчителі фізичного виховання). У Тернопільській області відсоток фахівців був найвищим (35 %) саме за рахунок колишніх випускників природничо-географічного факультету Кременецького учительського інституту. Потрібно було аж 30 років, щоб виправити помилку, допущену в 1950 р., і відкрити набір студентів уже в Тернопільському державному педагогічному інституті на спеціальність «біологія і географія», а у 1990 р. створити окремий географічний факультет.

Після реорганізації Кременецького учительського інституту в 1950 р. і припинення підготовки вчителів географії і біології, центром географічної і геологічної освіти вчителів залишився кабінет геології. Він мав відповідну матеріальну базу, яка використовувалась для підготовки вчителів біології і хімії, а також у роботі з вчителями географії міста і області, з учнями шкіл. У зв'язку з внесенням у шкільні програми з географії та біології низки суто геологічних питань (методи визначення віку гірських порід у географії, основні етапи розвитку органічного світу в курсі загальної біології тощо) на базі геологічного кабінету Кременецького педінституту регулярно проводилися, починаючи з 1961 року, семінари вчителів географії району та області, які організовував кабінет географії обласного інституту підвищення кваліфікації вчителів (зав. І. Г. Процик) та старший викладач, а згодом доцент Й. М. Свинко. Незважаючи на відсутність спеціальної кафедри, при кабінеті геології постійно працював геологічний гурток, проводилися геологічні екскурсії із студентами та учнями шкіл, семінари вчителів географії, здійснювалися наукові дослідження з геології, геоморфології, неотектоніки й охорони природи Поділля.

Із 1962 до 1967 року в інституті функціонував загальний науковий факультет, на низці спеціальностей якого викладалися географічні дисципліни (загальне землезнавство, геологія, економічна географія СРСР і зарубіжних країн). Їх викладали Й. М. Свинко, М. М. Свинко та доцент Макуха. Основною базою для їх викладання був кабінет геології, який постійно поповнювався картами, приладами, зразками гірських порід, мінералів та викопної фауни.

У 1963 р. в інституті нами разом з кафедрами ботаніки і зоології організовано і проведено міжвузівську науково-практичну конференцію з охорони природи і раціонального використання природних ресурсів Поділля, на якій працювали секції геології, географії, ботаніки та зоології. В конференції брали участь вчені з університетів Львова, Одеси, Чернівців та інших міст. Серед них академік Є. К. Лазаренко, професори К. І. Геренчук, П. М. Цись, В. О. Горєцький, С. І. Пастернак, С. М. Стойко та ін. (рис. 1) Матеріали конференції і путівник екскурсії для учасників конференції опубліковано [4, 5].

Конференція стала важливим поштовхом до активізації і розвитку географічної науки й освіти та розвитку природоохоронної роботи в Тернопільській області і всього Подільського регіону.

У 1969 р. кабінетом геології спільно з Львівським філіалом Географічного Товариства УРСР в інституті проведено науково-теоретичну конференцію, присвячену 130-річчю від дня народження М. М. Пржевальського.

У цих конференціях, крім науковців вишів і науково-дослідних та виробничих установ Тернополя, Львова, Києва, Чернівців, Івано-Франківська, Одеси та інших міст, брали участь вчителі

міста Тернополя і області. Ми постійно підтримували зв'язок із Львівським філіалом Географічного Товариства УРСР, брали участь у його засіданнях. Свинко Й. М. був делегатом 1-го з'їзду Географічного Товариства УРСР¹ (Київ, 21 – 24 березня 1964 р.).

Рис. 1. Під час екскурсії по Поділля (Кам'янець-Подільський, 1963 р.; в центрі – проф. К. І. Геренчук)

Рис. 2. Мандат делегата 1-го з'їзду Географічного Товариства УРСР Свинка Й. М.

порід та мінералів, зібрані студентами під час польових практик, надавалася допомога в проведенні обласних та республіканських змагань юних геологів.

У 1971 році з ініціативи Й. Свинка відкрито Тернопільське відділення Географічного Товариства УРСР. Його головою обрано декана природничого факультету Свинка Й. М., секретарем – завідувача кабінетом географії обласного інституту удосконалення кваліфікації вчителів географії Процика І. Г.

Протокол № 1

засідання установчих зборів ініціативної групи у складі віцепрезидента Географічного Товариства УРСР професора К. І. Геренчука, доцентів М. О. Петриги, Й. М. Свинка, методиста географії обласного інституту УКВ І. Г. Процика,

В березні 1969 р. деканом природничого факультету було обрано кандидата геолого-мінералогічних наук Й. М. Свинка, а 21 липня 1969 р. прийнято Постанову Ради Міністрів УРСР № 423 про перебазування Кременецького державного педагогічного інституту в м. Тернопіль. Новообраний декан Й. М. Свинко став першим деканом природничого факультету Тернопільського державного педагогічного інституту. На його долю випали великі труднощі, пов'язані з перебазуванням колективу і матеріальної бази факультету в м. Тернопіль. Завдяки злагодженій роботі всього колективу це завдання було виконано в надзвичайно короткий термін і 1 вересня 1969 року розпочалися заняття на новому місці.

В обласному центрі відкрились більш сприятливі умови для розвитку географічної науки, освіти та формування Тернопільського відділення Географічного Товариства УРСР.

11 грудня 1970 року деканом природничого факультету Й. Свинком разом з ректоратом (ректор М. Л. Бригінець) звернулися з листом до Міністерства освіти і науки про дозвіл на відкриття набору на спеціальність «Географія з додатковою спеціальністю біологія». Однак, у зв'язку з відсутністю приміщень, питання про відкриття набору на цю спеціальність було відкладено на цілих одинадцять років, до завершення нового корпусу інституту.

На базі кабінету геології спільно з обласним інститутом удосконалення кваліфікації вчителів регулярно проводилися заняття з учителями, які перебували на курсах підвищення кваліфікації, семінари. Школам передавалися колекції гірських

¹президентом Товариства з 1958 до 1964 рр. був Петро Заморій – геолог та геоморфолог. Наступним президентом став проф. Олександр Маринич, який понад 30 років (з 1964 до 1995 рр.) керував діяльністю Товариства. З 1995 р. і до 2015 р. президентом УГТ був проф. Петро Шищенко.

викладача фінансово-економічного інституту П. М. Холяви,
вчителя географії Купчинської СШ Козівського району Б. І. Заставецького та ін.

від 30 березня 1971 року

Присутні 9 членів Львівського філіалу Географічного Товариства УРСР та 20 вчителів географії Тернопільської області.

Порядок денний:

Про утворення Тернопільського відділення Львівського філіалу Географічного Товариства УРСР.

На зборах виступили: віцепрезидент Географічного Товариства УРСР професор Львівського державного університету ім. Івана Франка К. І. Геренчук, доцент Тернопільського фінансово-економічного інституту М. О. Петрига, кандидат геолого-мінералогічних наук Тернопільського державного педагогічного інституту Й. М. Свинко, зав. кабінетом географії Тернопільського обласного інституту удосконалення вчителів географії І. Г. Процик, вчитель географії Підволочиської СШ Г. В. Остапчук, вчитель географії Купчинської СШ Козівського району Б. І. Заставецький.

Професор К. І. Геренчук сказав, що в Тернопільській області вже є 10 членів Географічного Товариства УРСР і багато вчителів-географів бажають вступити в члени Географічного Товариства. Вони звернулися до Львівського філіалу з проською створити Тернопільське відділення Географічного Товариства УРСР. Правління Львівського філіалу ГТ УРСР підтримує цю думку і вважає доцільним створення в Тернопільській області окреме відділення ГТ. Для цього в Тернопільській області є певні об'єктивні передумови. В Тернополі є 4 вищі навчальні заклади, фінансово-економічний інститут, в якому є кафедра географії, де працює низка науковців-географів, 14 середніх шкіл. Науково-дослідну роботу вже проводять окремі вчителі географії. Ці науково-педагогічні сили необхідно згуртувати в складі Географічного Товариства. Це сприятиме наданню допомоги народному господарству та пропаганді географічних знань.

Професор Геренчук К. І. познайомив присутніх з роботою II з'їзду Географічного Товариства УРСР, який відбувся у Львові 2 – 4 червня 1974 р. та з'їзду Географічного Товариства СРСР, який проходив в м. Ленінграді в грудні 1970 р.

Доцент Тернопільського фінансово-економічного інституту Петрига М. О. сказав, що питання про створення Тернопільського відділу Географічного Товариства УРСР давно назріло. У Тернопільському фінансово-економічному інституті створена кафедра економічної географії, її викладачі, разом з кабінетом географії Тернопільського обласного інституту удосконалення кваліфікації вчителів, можуть багато зробити в питаннях пропаганди наукових знань серед населення та вчителів області.

Доцент Тернопільського державного педагогічного інституту Свинко Й. М. сказав, що своєчасно поставлено питання про створення Тернопільського відділення Географічного Товариства УРСР. В інституті вже ведеться робота зі створення географічного факультету. Є надія, що його буде відкрито, бо в Тернопільській і сусідніх з нею областях є велика потреба у вчителях географії з вищою географічною освітою. Географічне Товариство могло б суттєво посилити роботу з надання допомоги вчителям географії в наукових дослідженнях та методиці викладання цієї дисципліни. Виступаючий відмітив, що створення Тернопільського відділення Географічного Товариства є доцільним.

Методист обласного ІВКВ підкреслив важливість створення Географічного Товариства для кращої допомоги кабінету географії обласного інституту, а також вчителям географії шкіл області. Члени Географічного Товариства виступатимуть перед вчителями з кваліфікованими лекціями, а це вплине на покращення навчально-виховного процесу в школах області.

Вчитель Підволочиської СШ Остапчук Г. В. сказав, що палко підтримує думку про створення Тернопільського відділення Географічного Товариства УРСР і висловив впевненість, що воно буде надійним помічником вчителям географії.

Виступили також вчителька Тернопільської СШ № 3 Зарваницька О. М. та вчитель Купчинської СШ Козівського району Заставецький Б. І., які у своїх виступах схвалили думку про створення Тернопільського відділення Географічного Товариства УРСР.

Члени ініціативної групи рекомендували залучити в члени Географічного Товариства всіх 16 вчителів, присутніх на зборах.

Ухвалили: Одноголосно створити Тернопільське відділення Географічного Товариства УРСР.

Голова зборів

проф. Геренчук К. І.

Секретар

Процик І. Г.

Протокол № 2

зборів ініціативної групи у складі віцепрезидента Географічного Товариства УРСР професора К. І. Геренчука, доцентів М. О. Петриги, Й. М. Свинка, методиста географії обласного інституту УКВ І. Г. Процика, викладача фінансово-економічного інституту П. М. Холяви, вчителя географії Купчинської СШ Козівського району Б. І. Заставецького та ін.
від 30 березня 1971 р.

Під головуванням професора К. І. Геренчука розглянуто організаційне питання про вибори голови, заступника і секретаря Тернопільського відділення Географічного Товариства УРСР.

На пропозицію професора К. І. Геренчука головою Тернопільського відділення Географічного Товариства УРСР обрано доцента Тернопільського педінституту Свинка Й. М., його заступником – доцента фінансово-економічного інституту Петригу М. О., а секретарем обрано методиста географії обласного інституту УКВ Процика І. Г.

Голова зборів
Секретар

проф. Геренчук К. І.
Процик І. Г.

У 1972 році в інституті, з ініціативи Й. Свинка, як декана природничого факультету і голови Тернопільського відділення Географічного Товариства УРСР, проведено другу міжвузівську науково-практичну конференцію з охорони природи і раціонального використання природних ресурсів Поділля, в якій взяли участь близько 200 науковців з різних наукових установ та навчальних закладів України.

СПИСОК

Тернопільського відділення Географічного товариства УРСР

№ з/п	Прізвище, ініціали	Освіта	Місце роботи
1	Свинка Й.М.	канд. г-м.наук	Тернопільський педінститут
2	Петрига М.О.	канд..геог. наук	Терн. фін. економ. інститут
3	Процик І.Г.	вища	Терн. інститут УКВ
4	Холява П.М.	вища	Терн. фін. економ. інститут
5	Заставецький Б.І.	вища	Купчинецька СШ, Козів. р-н
6	Саворська Л.В.	вища	Бучацька СШ І
7	Бородавчук Т.С.	вища	Плотицька в/ш, Терн. р-н
8	Гайда В.М.	вища	Гримайлівська в/ш, Гусят. р-н
9	Остапчук Г.В.	вища	Підволочиська СШ
10	Телевко М.С.	вища	Гологочівська СШ, Береж. р-н
11	Дубчак Е.І.	вища	Тернопільська СШ І2
12	Карпенко К.П.	вища	Дружбівська СШ, Бучацьк. р-н
13	Юськів Н.І.	вища	Доброводівська в/ш, Монаст. р-н
14	Гордій В.Я.	вища	Дорогочинська в/ш, Заліщ. р-н
15	Грома Л.І.	вища	Копиченська СШ
16	Зарваницька О.М.	вища	Тернопільська СШ 3
17	Било Н.І.	вища	Монастирська СШ
18	Профатіло Л.О.	вища	Бучацька школа-інтернат
19	Канарська К.І.	вища	Підгайчиківська в/ш, Збрів. р-н
20	Островський О.Т.	вища	Кременецька СШ І
21	Тильна Р.І.	вища	Кременецька СШ 3
22	Бурин Т.Р.	вища	Денисівська в/ш, Козівський р-н
23	Романюк В.М.	вища	Сороцька в/ш, Тербовл. р-н

Наприкінці 70-х років Й. Свинко, М.П.Чайковський спільно з науковцями Львова, брали активну участь у підготовці двох важливих колективних монографій, які не втратили свого значення до наших днів, – «Природа Тернопільської області» (1979) та «Природа Хмельницької області» (1980). Обидві монографії вийшли у світ за редакцією професора К. І. Геренчука.

У 1981 р., після завершення будівництва нового навчального корпусу й збільшення площі навчальних приміщень, було відкрито набір студентів на спеціальність «Географія та біологія», а

через рік відкрито кафедру географії, яка згодом стала основою майбутнього географічного факультету. Завідувачем кафедри було обрано доцента Свинка Й. М. Його головним завданням на цьому етапі став підбір висококваліфікованих кадрів та створення матеріальної бази.

У 1974 р. головою Тернопільського відділення Географічного Товариства УРСР було обрано кандидата економічних наук, старшого викладача Тернопільського фінансово-економічного інституту Ковтонюка М. О. Він очолював Товариство від 1974 до 1990 р. За його участі до членства в УГТ долучено викладачів створеної в педагогічному університеті кафедри географії, а з 1985 року і кафедри економічної і соціальної географії. Розширено представництво в УГТ викладачів кафедри розміщення продуктивних сил Тернопільського фінансово-економічного інституту. Викладачі вузів, склавши основу представництва в УГТ, долучались до різного роду натурних досліджень, зокрема перспективних для заповідання природних комплексів і об'єктів, господарських комплексів. В цей період під егідою Товариства видано першу збірку наукових праць (1985 р.), присвячену проблемам географії населення і поселень Південно-Західного економічного району. В період 70-х–80-х рр. захищені перші кандидатські дисертації О.Заставецької, Б.Заставецького, Л.Царика.,

На підставі рішення Ради інституту від 6. 02. 1990 р. (Протокол № 9) природничий факультет Тернопільського державного педагогічного інституту розділено на два окремі факультети: природничий і географічний, а на підставі наказу ректора № 17 від 23.04.1990 р. створено географічний факультет. У травні 1990 р. деканом географічного факультету обрано кандидата географічних наук Царика Любомира Петровича.

2. Діяльність Тернопільського відділу УГТ на розбудову географічного факультету ТДПУ. 90-ті роки можна назвати роками розбудови новоствореного факультету. Тернопільський відділ УГТ, очолюваний доц. Заставецьким Б.І., бере безпосередню участь у цьому процесі. Під егідою УГТ у 1991 році проведено науково-практичну конференцію за участі науковців, вчителів загальноосвітніх закладів, з виданням матеріалів з географії своєї області.

У 1992 році було створено третю у вишах України кафедру географії України і краєзнавства, яку очолив к.г.н., доц. Заставецький Б.І. Колектив кафедри активно працював над розробкою нових програм з фізичної та соціально-економічної географії України, географічного краєзнавства, спецкурсів з галузевих географічних дисциплін. У 1993 році створено геостационар у с. Дзвенигород Борщівського району для проходження студентами польових навчальних практик. У тому ж році відкрито науково-дослідну лабораторію «Моделювання еколого-географічних систем», яку очолив доц. Царик Л.П.

Ліцензовано нову спеціальність «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування» і у 1993 році здійснено перший набір студентів. Одночасно при кафедрі географії України і краєзнавства створено секцію геоекології для координації навчально-методичної роботи даної спеціальності. У 1997 році на факультеті акредитовано бакалаврат спеціальності і ліцензовано підготовку спеціаліста «Екології...». УГТ долучилося до проведення першої міжнародної наукової конференції, присвяченої 120-й річниці від дня народження засновника новітньої української географії С.Л. Рудницького. У цьому ж році проведено експедиційні дослідження заповідних об'єктів долини р Дністер за участю доц. Шиманської В.О., доц Царика Л.П., ст. інспектора Чайковського М.П., в процесі якого оцінено стан заповідних територій, відзнято відеофільм, виявлено понад 10 перспективних для заповідання об'єктів.

У 1998 році акредитовано спеціаліста і ліцензовано магістратуру спеціальності «Екологія...». У 1998 році доц. О.В. Заставецькою захищено докторську дисертацію з проблем комплексного соціально-економічного розвитку території та вдруковано одну з перших індивідуальних монографій. У цьому ж році ліцензовано фаховий часопис «Наукові записки ТДПУ. Серія: географія», який з часом стане визнаним географічним журналом на загальнонаціональному рівні. У 2000 році створено кафедру геоекології та методики викладання екологічних дисциплін, яку очолив за сумісництвом декан факультету, доц. Царик Л.П. У тому ж році здійснено перше видання всеукраїнського часопису «Історія української географії» (шеф – ред. О. Шаблій) під патронатом УГТ і НТШ у Львові.

Таким чином, 2000 рік можна вважати роком завершення структурної розбудови географічного факультету, оскільки на той час функціонували 4 кафедри, геостационар, 2 науково-дослідні лабораторії, навчальна лабораторія, акредитовані дві спеціальності факультету – «Географія» і «Екологія», 2 спеціалізованих фахових видання з географії та історії української географії. За десять років діяльності 10 працівників факультету захистили кандидатські дисертації (Мариняк Я.О., Федунік Б.Я., Потокій М.В., Питуляк М.Р., Садовник О.П., Стецько Н.П., Чеболда І.Ю., Кошіль А.В., Кузишин А.В., Алексієвець М.О.), 1 докторську дисертацію (О.В. Заставецька), четверо доцентів (І.Г.Процик, Й.М.Свинко, І.М.Пушкар, Д.І. Ковалишин) та доктор географічних наук (О.В.

Заставецька) отримали звання професорів, двоє (Й.М.Свинко, Л.П.Царик) обрані членами - кореспондентами Української екологічної Академії наук.

З 2001 року Тернопільський відділ УГТ очолив викладач кафедри економічної і соціальної географії І.Л. Дітчук. Період 2001-2006 років можна вважати етапом змістовних перебудов і трансформацій навчальних планів, ліцензування нових спеціальностей, продуктивної підготовки кадрів вищої кваліфікації. Зокрема, за цей період викладачами і аспірантами кафедр захищено 1 докторську (Сивим М.Я.) та ще 7 кандидатських робіт (Янковською Л.В., Заставецьким Т.Б., Флінтою Н.І., Волік О.В., Тарановою Н.Б., Цариком П.Л., Грицак Л.Р., Барною І.М.). Ліцензовано третю спеціальність географічного факультету «Туризм» у 2004 році, створено нові навчальні плани однопрофільної спеціальності «Географія». У 2005 році у черговий раз акредитовано за 4- м рівнем спеціальності «Географія» та «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування». Запроваджено спеціалізації підготовки спеціалістів географії на основі розроблених індивідуальних спецкурсів і спецсеминарів. У 2004 р. на з'їзді УГТ Свинко Й. М. обраний почесним членом Українського Географічного Товариства.

Особливо пам'ятним у діяльності Тернопільського відділу УГТ став 2007 рік – 130 річниці від народження С.Л. Рудницького. Випущено 16-й випуск Історії української географії, присвячений фундатору новітньої української географії, проведено третю міжнародну конференцію «Історія української географії та картографії» присвячену 130 річному ювілею вченого. У Тернопільському обласному краєзнавчому музеї створено експозицію речей із власного архіву сім'ї Рудницьких. Спільно з Тернопільським краєзнавчим музеєм щорічно проводилось урочисту академію – нагородження символічною роботою за столом академіка С. Рудницького краєвих студентів-географічного факультету.

У період 2006-2008 років проведено натурні дослідження заповідних об'єктів Поділля в рамках підготовки докторської дисертації доц. Цариком Л.П.

За цей період викладачі, члени УГТ стали авторами кількох шкільних підручників, зокрема: «Геологія» (Свинко Й., Сивий М., 2003); «Геологія. Практикум» (Свинко Й., Сивий М., 2006); «Фізична географія України» (Дітчук І., Заставецька О., 2008); «Екологія» 10 клас. Профільний рівень (Царик Л., Царик П., Вітенко, 2010); «Екологія» 11 клас. Академічний рівень ((Царик Л., Царик П., Вітенко, 2011) та інші. За період з 1990 до 2017 року студенти факультету 14 разів ставали призерами всеукраїнських олімпіад з географії, екології і туризму (Щавінський В., Остафійчук Я., Мандзюк П., Касіяник І., Заставецька Л., Поселюжна Л.- двічі, Шеремета О., Гінзула М., Бронецький Р., Бондар Л., Марціяш К., Глинський О., (Усова О), Кузик І.

На з'їзді УГТ у м. Вінниці 2016 року почесними членами Товариства обрано проф. Заставецьку О.В. та проф. Царика Л.П.

В рамках наукової проблематики НДЛ «Моделювання еколого-географічних систем» кафедри геоecології захищено 10 дисертаційних робіт аспірантів: Чеболди І.Ю. (1999), Янковської Л.В. (2004), Герасимів З.М. (2007), Касіяника І.П. (2010), Гінзули М.Я. (2015) та здобувачів Новицької С.Р. (2012), Вітенка І.М. (2012), Бабюк Л.М. (2012), Кашик (Кріль) О.В. (2013), Греськів О.Б. (2014) та докторська дисертація Царика Л.П. (2010), у яких природоохоронні аспекти були органічними складовими досліджуваних проблем: конструктивно-географічної оцінки природно-ресурсного потенціалу (Чеболди І.Ю.), еколого-географічного районування території (Янковська Л.В.), оптимізації землекористування Східного Опілля (Герасимів З.М), оптимізації землекористування Хмельницької області на ландшафтно-екологічній основі (Касіяника І.П.), оцінки природних ресурсів і рекреаційного природокористування (Новицької С.Р.), еколого-географічних проблем обласного регіону (Вітенка І.М.), оцінки рекреаційних навантажень і рекреаційної дигресії Середнього Подністер'я (Бабюк Л.М.), прояву надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру (Кріль О.В.), заповідного природокористування (Греськів О.Б.), і еколого-географічних аспектів промислового природокористування (Гінзули М.Я.). У 2015- 2017 рр. проведені комплексні еколого-географічні дослідження басейну р. Джури в рамках підготовки дисертаційного дослідження асп. Бакало О.

Окрім того, захищено кандидатські дисертації викладачами, аспірантами, здобувачами кафедри фізичної географії Волік О., Демянчуком П., Гуликом С., Гавришком. Б., Семеген О. Захищені дисертаційні роботи викладачами, аспірантами і здобувачами кафедри географії України і туризму: Питуляком М., Альтгайм Л., Вавринів Л., Горун М., Дударчук К., Поплавською І., Пушкарем О., Пушкарем Б., Задворним С.

За період 2004-2017 років викладачами кафедр (членами УГТ) опубліковано ряд індивідуальних та колективних монографій :

1. Мінеральні ресурси Поділля (Сивий М., 2004);
2. Регіональна екомережа: географічні аспекти формування і розвитку (Царик П., 2005);
3. Система міських поселень агропромислового регіону в умовах трансформації суспільства (Заставецький Т., 2005);
4. Еколого-географічний аналіз і оцінювання території: теорія та практика (Царик Л., 2006);
5. Травертинові відклади Поділля (Волік О., Свинко Й., 2008);
6. Географічні засади формування і розвитку регіональних природоохоронних систем: концептуальні засади, практична реалізація (Царик Л., 2009);
7. Природні умови і ресурси Тернопільщини (колектив.мон. Царика Л, Сивого М., 2011);
8. Західно-Подільське горбогір'я як географічний екотон (Дем'янчук П., Свинко Й., 2011);
9. Соціальна спрямованість промислового розвитку регіону: суспільно-географічні дослідження на прикладі Вінницької області (Копер Н., Заставецька О., 2012);
10. Регіональний ландшафтний парк «Загребелля» у системі рекреаційного і заповідного природокористування (Царик П, Царик Л., 2013);
11. Екосистема зарегульованої водойми в умовах урбанавантаження (колективна, Волік О., Свинко Й., 2013);
12. Історико-культурні туристичні ресурси Тернопільської області: стан збереження та використання (Дударчук К., 2013);
13. Територіальна організація рекреаційного господарства регіону (Пушкар Т.Б., Пушкар З.М., 2014);
14. Система розселення і геопросторові аспекти вдосконалення адміністративно-територіального устрою України (Заставецька Л., 2014);
15. Територіальна організація закладів охорони здоров'я Тернопільської області (Пушкар О., 2015);
16. Особливості природокористування в Подільських Товтрах (Гавришок Б., Сивий М., 2015);
17. Потенціал стійкості ландшафтів Тернопільської області до антропогенних навантажень (Янковська Л., 2015);
18. Тернопільщина: цілі і потенціал сталого природокористування (колективна, ред проф. Царика Л.П., 2016);
19. Еколого-географічне районування території Тернопільської області (Янковська Л., 2016);
20. Географія Тернопільської області у 2-х томах (колективна, ред. проф. Сивого М.Я., 2017);
21. Національний природний парк «Кременецькі гори»: сучасний стан та перспективи збереження, відтворення, використання природних комплексів та історико-культурних традицій (колективна, Царик Л., Царик П., 2017).

Головою Тернопільського відділу УГТ у 2017 році обрано д.г.н., проф. Царика Л.П. На першому засіданні членів товариства обрано президію відділу у складі проф. Качана Є.П. – координатора роботи відділу у Тернопільському національному економічному університеті; к.г.н. Вітенка І.М - координатора роботи відділу із вчителями; к.г.н., доц. Кузишина А.В. – координатора за роботу відділу на географічному факультеті ТНПУ; к.г.н. Добровольську С.Я.- координатора роботи відділу товариства з випускниками, працівниками інших установ; к.г.н. Гавришка Б.Б. – секретаря відділу; д.г.н., проф. Царика Л.П. – голови Тернопільського відділу УГТ. Поставлено завдання проведення перепису членів УГТ, розробляється стратегія розвитку на найближчі чотири роки.

На сайті географічного факультету ТНПУ створено сайт Тернопільського відділу УГТ та електронну пошту, друкований орган відділу – Вісника Тернопільського відділу УГТ: visnyk_geogr@ukr.net. Перший збірник за 2017 рік буде видруковано у січні 2018 року. У грудні 2017 року відділ Товариства долучений до проведення Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 140-й річниці від дня народження академіка Рудницького С.Л.. В рамках конференції викладачами географічного факультету відвідано експозицію красзнавчого музею, присвячену С.Рудницькому.

Література:

1. Бондаренко Т. Е. Відновлення діяльності Кременецького вчительського інституту (1944 – 1945 рр.) / Т. Е. Бондаренко // Розвиток педагогічної освіти і науки в Західних областях України : тези доповідей наук.-практ. конф. Ч. 1 / редкол. : А. В. Вихрущ та ін. – Тернопіль : [б. в.], 1990. – С. 69 – 72.
2. Бригінець М. Л. Кременецькому педінституту – 25 років / М. Л. Бригінець, І. Я. Забокрицький // Доповіді звітної-наукової конференції кафедр інституту. – Кременець : [б. в.], 1965. – С. 3 – 21.

3. Географічний факультет: історичне минуле, сьогодення і перспектива /Л.П.Царик, О.П.Садовник, О.Б.Заблоцький, А.В.Кузишин // Географія. Екологія. Туризм: теорія, методологія, практика Матеріали міжнародної науково- практичної конференції (21-23 травня 2015 р.) – Тернопіль: СМП Тайп, 2015 – С. 7-11.
4. Качковський В. М. До питання про організацію Кременецького учительського інституту / В. М. Качковський // Розвиток педагогічної освіти і науки в Західних областях України : тези доповідей наук.-практ. конф. Ч. 1 /редкол. : А. В. Вихрущ та ін. – Тернопіль: 1990. – С. 59 – 62.
5. Марисова І. В. Маршрути екскурсій : путівник для учасників міжвузівської конференції по вивченню природних ресурсів Поділля / І. В. Марисова, Й. М. Свинко, К. А. Татаринів, В. О. Шиманська. – Тернопіль – Кременець : [б. в.], 1963. – 30 с.
6. Матеріали до вивчення природних ресурсів Поділля. – Тернопіль – Кременець : [б. в.], 1963. – 200 с.
7. Свинко Й. Розвиток природничо-географічної освіти в м. Кременці у 1940 – 1969 рр. / Й. Свинко // Вища педагогічна освіта в Кременці 1940 – 1990 рр. : знахідки, традиції, проблеми та перспективи : матер. регіон. наук.-практ. конф. / за ред. : А. М. Ломаковича, О. А. Фурман. – Жовква : Місіонер, 2012. – С. 88 – 100.
8. Свинко Й. М. Вища Волинська (Крем'янецька) гімназія та ліцей: розвиток освіти й вивчення природи Волині та Північного Поділля за 1805 – 1914 роки / Й. М. Свинко // Наукові записки ТДПУ. Серія : Географія. – Тернопіль, 2011. – 1 (29). – С. 3 – 7.
9. Свинко Й. М. Кафедра географії – основа географічного факультету (до 20-річчя відкриття кафедри географії Тернопільського державного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка) / Й. М. Свинко // Наукові записки ТДПУ. Серія : Географія. – Тернопіль, 2002. – 2 (7). – С. 97 – 106.
10. Царик Л.П. Історична ретроспектива діяльності науково-дослідної лабораторії «Моделювання еколого-географічних систем» ТНПУ/ Л.П.Царик // Географія. Екологія. Туризм: теорія, методологія, практика Матеріали міжнародної науково- практичної конференції (21-23 травня 2015 р.) – Тернопіль: СМП Тайп, 2015 – С. 219-221.
11. Царик Л.П. Напрямки наукових досліджень викладачів географічного факультету у Тернопільському національному педагогічному факультеті. Історико-наукометрична довідка/ Л.П.Царик, А.В.Кузишин // Наукові записки ТНПУ. Серія: географія. – Тернопіль: СМП «Тайп», 2015, №1 – С. 261-264.